

פתרון הבחינה

ספרות

חורף תשע"ט, 2019, שאלון: 8281

מוגש ע"י צוות המורים של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. כל התשובות מנוסחות בראשי פרקים.

פרק ראשון – הסיפור הקצר

פרק זה הוא חובה. על הנבחן היה לענות על שתיים מהשאלות 1-5:

שאלה מספר 1

המפתח / יצחק בשביס זינגר

תכונת האופי המרכזית של בסי פופקין, גיבורת סיפור "המפתח", היא העוינות שלה כלפי העולם החיצון, וכתוצאה מכך הסתגרות. תכונות אלו באות לידי ביטוי באמצעות מוטיב המפתח. המפתח מאת יצחק בשביס זינגר הוא סיפור התפכחות. בסי פופקין משנה את תפיסת עולמה משלילית לחיובית.

גיבורת הסיפור, בסי פופקין, מתגוררת בשכונת מהגרים במנהטן. היא מסתגרת בביתה מאז מות בעלה, סם. באחד הימים היא מחליטה לצאת לקניות, וזאת לאחר שהיא נועלת את ביתה ומחזקת את הנעילה במקרה. בפתיחה מופיע לראשונה מוטיב המפתח, המאפיין את סגירותה. לאחר שהיא חוזרת מהקניות, היא חווה בסי אירוע משברי. המפתח נשבר בתוך חור המנעול. היא מחליטה לצאת לרחוב, בניסיון למצוא אדם שיסייע לה. בסי התשושה כושלת בניסיונותיה, צונחת על מדרגות כנסייה ונרדמת. כאשר היא מתעוררת, היא נדהמת לגלות כי הארנק שנפל למרגלותיה לא נגנב. מנקודה מתחילה בסי בתהליך של חשבון נפש. כאן מופיע שוב מוטיב המפתח אשר "פותח דלת במוחה של בסי". היא מבינה שבמשך שנים לא הביטה לשמיים, אלא השפילה מבט לעולמות תחתונים.

בסי מחליטה לשוב לביתה ולבקש סיוע. כאשר היא מגיעה לבניין שבו היא מתגוררת, היא מנהלת דיאלוג קצר עם השרת, המסייע לה מיד לפתוח את דלתה באמצעות מפתח חלופי, בעוד השכנה משיבה לה את המצרכים ששמרה עבורה, בכדי שלא יתקלקלו. מוטיב המפתח מאפיין את פתיחותה.

בסי חשה למיטתה וחולמת על ירח הדבש שלה עם בעלה, סם, בו אמר לה בעל בית המלון "כאן אין שום צורך במפתח". בסי נפרדת מהעולם מפויסת ומנוחמת. המפתח כמוטיב צובר משמעות נלווית מתוקף החזרה. הצורך מפתח מתפרש ביצירה כצורך בהגנה. העדר מפתח, משמעו ביצירה תחושת ביטחון וחוסר דאגה.

שאלה מספר 2

הרופא וגרושתו / ש"י עגנון

לדעתי, נקודת המפנה בעלילה של הסיפור "הרופא וגרושתו" של ש"י עגנון, היא כאשר הרופא מספר לדינה על החלום שחלם. החלום מגלה לדינה עד כמה חמורה מחלת הרופא. בעקבות זאת דינה מבינה כי אין תקווה לקשר בין השניים, מה שמוביל לגירושין. במהלך שנות נישואיה הייתה דינה פסיבית והפנימה את פגימותה וכעת בנקודת המפנה היא הופכת ליוזמת ומקדמת את קבלת הגט.

הסיפור הרופא וגרושתו הוא סיפור על אהבה שלא מומשה. הרופא פורש את סיפור נישואיו לאשתו דינה שהסתיימו בגירושין, בגלל קנאתו האובססיבית.

הסיפור מתחיל בבית חולים, בו נפגשים לראשונה הרופא והאחות דינה. הרופא מתאר את דינה כדמות חיננית, אדיבה ואהובה על כולם. כבר בפרק הראשון עולים רמזים מטרימים לסיום הקשר. איכויותיה של דינה מומחשות בעזרת מוטיב התכלת השחורה. הרופא מרגיש שבוי בקסמה של דינה, בדומה לשאר החולים. דמיון זה מתפקד כרמז מטרימים למחלת הרופא, שתתפתח בהמשך. הרופא מחזר אחרי דינה ומזמין אותה לצאת עימו לבילוי.

הפגישה הראשונה רוויה ברמזים מטרימים, כגון המיטה הצרה והחשמלית, הרומזים לנו שלקשר זה אין עתיד. בסוף הפגישה מציע הרופא נישואין לדינה והיא משיבה לו בחיוב. בחדרה של דינה מופיע לראשונה מוטיב הפרחים, המאפיין את התעצמות מחלתו של הרופא. הוא חש צורך למנות את שמות כל הפרחים בחדרה בשפות שונות, מה שמדגיש את הצורך שלו לחפות על רגשי הנחיתות שלו, מתוקף היותו בן לפחח עני.

התקופה שבין הנישואין לאירוסין מתוארת כמאושרת, אך הרופא מבחין בכך שהתכלת בעיניה של דינה השחירה. לאחר שהוא דוחק בה, דינה מגלה לו ש "דברים היו לי עם אחר". הרופא נפגע מהגילוי, אך לא מבטל את נישואיו לדינה.

השניים נישאים בחתונה צנועה וללא אורחים. החופה שקורסת תחתם מהווה רמז מטרימים להתמוטטות העתידית של הקשר. הרופא נזכר בסיפור על אישה שקלקלה לפני חתונה עם גברים

רבים, וחש הזדהות עם הגבר הנבגד. מחשבות אלו מלמדות שמחלת הרופא החלה להשפיע על שיקול דעתו, והוא מאבד קשר עם המציאות.

בירח הדבש שלהם מופיעים שוב פרחים. מוטיב הפרחים מאפיין את התעצמות מחלת הרופא. הרופא מציק לדינה ומכריח אותה להריח את הפרחים.

במהלך שנת הנישואין הראשונה של השניים בעיית הרופא, על כול עוצמתה הטראגית, עולה בבירור. הרופא לא מסוגל להשתחרר מזיכרון המאהב של אשתו. עוצמת הכפייתיות באה לידי ביטוי מוחשי בעזרת מוטיב הפרחים: בכל עת שהוא רואה פרח הוא נזכר בפקיד, ומחליט שהסיבה שלא הריחה בשושנים בליל הכלולות נבעה מכך שנהגה לקבל פרחים מסוג זה מהלביר. בשנים שלאחר מכן הוא אינו פוסק מלהטריד ולעקוץ את דינה בנוגע לאותו אדם. דינה, אשר נעשית תחילה חולה כתוצאה מהתנהגותו, מחליטה כעת להתעלם ממנה.

רעיון הגט עולה לראשונה ביום חם ומעיק. אך, למרבה הפלא, הרעיון, ודחייתו באחת, מרפאים את האווירה בבית הזוג. לרגע משתלטת תחושה של תיקון, אך זו לא נמשכת זמן רב.

באחד הימים מגיע הפקיד שעמו היה לדינה רומן להתאשפז בבית החולים בו עובד הרופא. הרופא מטפל בפקיד בעודפות ובכפייתיות. כאשר הפקיד משתחרר מבית החולים, הרופא אינו מסוגל לשאת את רגשותיו העולים על גדותיהם וחש כי הוא מאבד את עצמו לדעת.

פגישה זו מובילה את הרופא לחלום חלום על הפקיד, ובו אומר לו האחרון "מה אתה רוצה ממני כי בשביל שאינסתני אתה רוצה רעתי". דברי הלביר מנסחים אמת בעלת תוקף, ומבהירים שהאשם תלוי ברופא. הרופא אונס את הלביר להיות חלק ממערכת היחסים בינו (הרופא) ובין דינה.

הרופא מספר לדינה על החלום על רקע תיאור סעודה של דינה והרופא עם זוג חברים. אחרי שהרופא מספר לדינה על החלום שחלם, היא מבינה שאין עתיד ליחסים בינם. החלום וסיפורו הביאו לסיום הקשר בין דינה ובעלה, ועל כן משמש כנקודת מפנה. החלום חשף בפניה את מהות הבעיה, ומוביל אותה לבקש גט מבעלה, שהפעם גם יבוא לידי מימוש.

הסיום נתפס כסגור. עם הגירושין נפתרת בעיית הזוגיות המעיקה. הציפיות שהקשר לא יתוקן מתאשרות. האוהבים הגיעו לתחנת חיים ברורה- גירושין. יחד עם זאת, העובדה שזה סיפור ווידוי, המסופר 25 שנה לאחר התרחשות האירועים מערערת את סגירות הסיום, ומטילה ספק בכך שבעיות הרגשיות של הרופא אכן נפתרו עם הגירושין. הסיום המעגלי מנסח תחושה של אין מוצא.

שאלה מספר 4

רעידת אדמה בצ"לה / הנריך פון קלייסט

סעיף א

הנובלה "רעידת אדמה בצ"ילי" מחריבה רעידת האדמה הפיזית עיר שלמה, אך מצילה חיים. רעידת האדמה המוסרית באה לידי ביטוי בהתפרצות היצרים הרצחנית בכנסייה, אשר מביאה למותם של גיבורי הנובלה.

"רעידת אדמה בצ"ילה" היא נובלה, הפורשת סיפור פרדוקסאלי על רעידת אדמה שמצילה חיים. באמצעות סיטואציה יוצאת דופן זו מתנסחת ביקורת על הממסד הדתי ונחשפת העליבות והרשעות האנושית.

בתחילת הנובלה מכה בעיר סנטיאגו רעידת אדמה עוצמתית, המחזירה את העולם לכאוס בראשיתי. בזכות רעידת האדמה, הממוטטת את הסדר הקיים, ניצלים חיהם של זוג האוהבים: ג'וזפה וג'רונימו. השניים נידונו לעונשים כבדים בשל יחסיהם האסורים, שהובילו גם ללידת בנם. רעידת האדמה הורגת רבים ומצילה את חיהם של הזוג, והאירוע מעוצב על ידי הרמזים מסדום ועמורה.

ג'וזפה וג'רונימו נמלטים בנפרד אל מחוץ לשערי העיר בעקבות שאר הניצולים מרעידת האדמה, ומתאחדים בעמק הרימונים. התושבים שנמלטו אל מחוץ לשערי העיר טובים זה לזה, חולקים ממזונם ומשתפים זה את זה בחוויותיהם מהרעידה. המעמדות והפערים החברתיים מתבטלים. תחושת האחוה והערבות מעוצבים על ידי הרמז מאחרית הימים.

בחלק האחרון של הנובלה מתוארת הרשעות האנושית שהובילה למותם של זוג האוהבים. ניצולי העיר הולכים לתפילת הודיה המונית בכנסייה היחידה שנותרה עומדת. הכומר מסית את הקהל נגד הזוג, שלטענתו הביאו על צ"לה את האסון וקורא למצות עמם את הדין, באמצעות הרמז מיום הדין. מתוך התלהטות היצרים בני העיר שוחטים את הזוג באכזריות ורוצחים בטעות את התינוק של זוג חבריהם, דון פרננדו ואלווירה. צירופי המקרים השולטים בהתרחשויות מדגימים את המורכבות ואת הפרדוקסליות של הקיום האנושי.

סעיף ב

לפי דעתי, בנובלה רעידת אדמה בצ"ילה יש נחמה. הנובלה מציגה חברה אנושית מורכבת ורבת סתירות: בני האדם אשר היו נדיבים וערבים זה לזה בעמק הרימונים, מגלים אכזריות ורשעות בלתי נתפסת בכנסייה הדומיניקנית. אנשי הדת שאמורים להיות חומלים ואנושיים מסיתים ומובילים לרצח מחריד. עם זאת, בסיום הנובלה בנם התינוק של זוג האוהבים ניצל ואומץ על ידי דון פרננדו ואשתו אלווירה. מעשה זה מנסח תקווה ואמונה בטוב האנושי.

שאלה מספר 5

פרק שלא נלמד

מחר

סעיף א

השלבים השונים המאפיינים את הקשר בין האב לבן הם :

1. קשר של אהבה ושותפות בספינת הבית.
2. קשר של ריחוק וגעגוע כשהבן נמצא בספינת השעשועים.
3. קשר בעקבות פגישה מחודשת, המאופיין בתחושה של חרטה והחמצה.

להלן הפירוט: לאחר שהשניים חיו יחד על ספינה, החליט הבן ללכת לספינת השעשועים עם הבטחה כי יבלה שם את הלילה. שם הוסחה דעתו והוא התמסר לתענוגות, יין ונשים. האושר שחש גרם לו להזכר באביו ולשוב אליו. שהייתו של הבן על ספינת השעשועים מתוארת כמרחב קסום. הוא שותה יין נתזים, הוא נצמד לנשים אגדתיות, הוא מקשיב למוזיקה רכה. כל החושים חוברים יחד על מנת לצייר אווירה נהנתנית קסומה. ואכן הבן מרגיש אושר גדול והאושר מזכיר לו את אביו. הזיכרון גורם לכך שדמו יקפא בעורקיו. יש כאן ניגוד בין האושר המפעים והזיכרון המקפיא. הניגוד מדגיש את התסכול שחש הבן כשהוא הבין ששכח את אביו. ואכן, הוא רץ אל ספינת הבית והוא מוצא את אביו שרוי באומללותו. באומללות מתוארת באמצעות תיאור חיזוני: פנים חרושות קמטים, עיניים שקועות ושיער אפור. נוכח האומללות מתמלא הבן חרטה, אלא שאביו לא מזהה אותו ומגרש אותו מהסיפון בקול צונן וקשה. המטפורה ממחישה את תחושת הזרות שחש האב. לבן לא נותרה ברירה אלא לעזוב. המילה האחרונה בסיפור היא המילה "הלך" שמדגישה את הנתק בין הבן לאב.

בסוף הסיפור עולה תחושה של פספוס ובזבוז. הבן בזבז את זמנו על שעשועים בזמן שהאב הזדקן, וכך הפסידו השניים את הקשר המיוחד והאהבה שחלקו. בסיום עולה תחושה קשה מתוקף הנטישה ההדדית: הבן נטש את אביו בתחילת הסיפור, והאב, מעצם הגירוש, נטש את בנו בסיום.

סעיף ב

שם הסיפור "מחר" הוא שם אירוני המדגיש את הפער בין הזמן הפיזיקלי והזמן האישי. הבן שנהנה על ספינת השעשועים מרגיש שחלפו מספר שעות, והוא הסתלק מהיום למחר. בשביל האב עברו חיים שלמים ולא יממה. בשביל האב הבן לא חזר למחרת, הוא חזר בסוף החיים.

פרק שני – רומאן ונובלה

נבחן שבחר בפרק זה, נדרש לענות על אחת מהשאלות 6-9

הדבר / אלברט קאמי

שאלה מספר 6

מערכות היחסים בין ד"ר רייה גיבור הרומן "הדבר", מאת אלבר קאמי, עם חבריו מבוססים על שוויון בין בני אדם בלי הבדל של דת ומעמד חברתי.

ד"ר רייה הוא רופא העיר, הנלחם במגפת הדבר מתוך אהבת אדם. הוא מגיש עזרה לחולים עניים ועשירים ללא משוא פנים. הוא שומר על קשרי ידידות ואחוה עם האב פנלו, קוטאר וטארו, השונים ממנו במניעיהם, בהשקפת עולם ובהתנהלותם.

מגיפת הדבר הגיעה במפתיע. היא התנהלה באופן בלתי צפוי, שרירותי. תסמיניה לא היו ברורים או חד משמעיים. היא הייתה תוקפנית. בשיאה מתו בשבוע אחד שבע מאות אנשים. בסופו של דבר, מגיפת הדבר הודברה כתוצאה מעשייה סיזיפית של כמה מתושבי העיר, בניצוחו של ד"ר רייה. הרופא נלחם במגיפה ללא פשרות, כשהוא מתמסר לטיפול בחולים עד כדי הקרבה עצמית: הוא ניהל שלושה בתי חולים, בבוקר הזריק לחולים נסיוב, אחר הצהריים בדק אותם פעם נוספת ובערב עבר על הנתונים הסטטיסטיים, כדי לעמוד על מגמת המגיפה.

ד"ר רייה מתייחס באופן שווה לכל בני האדם. הוא מטפל בנאמנות באב פנלו, השונה ממנו בדעותיו: האב פנלו מאמין אמונה פנאטית באל, בעוד ד"ר רייה הוא אתאיסט מושלם. למרות חוסר ההסכמה האידאולוגית, יודע ד"ר רייה להכיל את השונה ולומר לאב פנלו: "אפילו אלוהים לא יוכל להפריד בנינו".

ד"ר רייה מגלה אמפתיה לקוטאר, השונה ממנו בהתנהלותו: בעוד ד"ר רייה מתמסר לטיפול בחולים, קוטאר דואג לרווחתו האישית ומסרב לעזור לחולי הדבר.

ד"ר רייה מטפל באהבה בטארו שחלה, ומקיף אותו בדאגה וחמלה אנושית, למרות שטארו פועל ממניעים שונים מאלו המניעים את רייה. הרופא מונע מתוך אהבת אדם. הוא אומר: "מה שמעניין אותי זה להיות אדם", ואילו טארו פועל מתוך רצון להיות קדוש חילוני.

"הדבר" הוא רומן אלגורי. ברובד הגלוי הרומן עוסק במגפת הדבר, וברובד האלגורי באבסורד הקיומי, שהוא מושג שנוסח במסגרת הפילוסופיה האקזיסטנציאליסטית. ברומן מתנסחת אמירה שיש להיות מודע לאבסורד הקיומי ולמרוד בו על ידי אהבת אדם, כי רק לאדם יש משמעות בעולם חסר משמעות. יחסים של שוויון בין בני אדם, בלי הבדלי דת ומעמד הם היחסים הרצויים בעולמנו, ומעידים על אהבת אדם ללא משוא פנים.

הדבר / אלברט קאמי**שאלה מספר 7**

ד"ר רייה, רופא העיר אוראן, הוא הדמות המרכזית ברומן "הדבר" מאת א. קאמי. ד"ר רייה קבל החלטה להתמסר לטיפול בחולי הדבר, תוך ויתור על אושרו האישי. הוא נרתם לטיפול בחולים, כשהוא לא מעלה בדעתו לנטוש את העיר הנצורה ולחבור לאשתו, המאושפזת בבית מרפא מחוץ לעיר. הרופא קבל החלטה קשה זו כי הוא הבין שהגינותו המקצועית מחייבת אותו לטפל בחולים, במיוחד לאור העובדה שעירו נתקפה במגפה קשה, בלתי ברורה ומסוכנת. אפשר ללמוד מהחלטות אלו על גדולתו של ד"ר רייה. הוא הרופא האמיתי, הנלחם במגיפה ללא פשרות. ד"ר רייה מתמסר לטיפול בחולים עד כדי הקרבה עצמית: הוא ניהל שלושה בתי חולים, בבוקר הזריק לחולים נסיוב, אחר הצהריים בדק אותם פעם נוספת ובערב עבר על הנתונים הסטטיסטיים, כדי לעמוד על מגמת המגיפה. הוא מגיע הביתה בערב מותש מעייפות. רייה מודע לכך ש"הדבר הוא תבוסה לאין קץ", אך אינו מוותר. הוא עושה כמיטב יכולתו כדי לעזור לתושבי העיר. בזכות עבודתו הסיזיפית ומסירותו הודברה המגפה ונפתחו שערי העיר. ד"ר רייה מפוכח ויודע שחידק הדבר לא נעלם לעולם והניצחון עליו הוא זמני. ההחלטה של ד"ר רייה למרוד בדבר, כשהוא מתמסר לטיפול בחולים מתוך אהבת אדם, מדגימה מהי דרך ההתמודדות הנכונה עם האבסורד הקיומי. "הדבר" הוא רומן אלגורי. ברובד הגלוי הרומן עוסק במגפת הדבר וברובד האלגורי באבסורד הקיומי, שהוא מושג שנוסח במסגרת הפילוסופיה האקזיסטנציאליסטית. הרומן מנסח אמירה לפיה יש להיות מודע לאבסורד הקיומי ולמרוד בו על ידי אהבת אדם, כי רק לאדם יש משמעות בעולם חסר משמעות.

הדבר / אלברט קאמי**שאלה מספר 8**

המציאות המתוארת ברומן "הדבר" מאת א. קאמי, היא מציאות מסוכנת של מגפת דבר אלימה, בלתי צפויה, המפילה חללים רבים. ד"ר רייה, גיבור הרומן, נאבק עם מציאות זו מאבק סיזיפי ובלתי מותפטר. המאבק עם מגפת הדבר מתחיל במודעות וממשיך בטיפול מסור בחולים, המונע על ידי אהבת אדם. החל מה-16 באפריל, הוצפה העיר אוראן במאות חולדות מתות. החולדות מובלות לשריפה במשרפות האשפה. הבלבול והמבוכה בעיר גדלים. התושבים מבקשים מפרנסי העיר לנקוט בצעדים. מישל השוער הזקן מת ב-30 באפריל. על בימת הסיפור עולה ד"ר ברנארד רייה. כרופא העיירה. הוא מוטרד ביותר מתופעת החולדות המתות, ומגלה רגישות למצבו של השוער הזקן והולך ומתדרדר. הוא חרוץ, מטפל במסירות בתושבים החולים ומנסה לברר בעירייה כיצד לבער את תופעת החולדות המתות. כשמספר החולים גדל, והביתנים המיועדים לחולי המגיפה מתמלאים, מכריז מושל העיר על מצב חירום. הוא דורש לסגור את העיר ולהכריז על המחלה כמגפת דבר. שערי העיר נסגרים בשל המגיפה. תחושות החרדה והאימה מהניתוק ומכאב הפרידה, הופכות לנחלת כל אוכלוסיית העיר. אין יוצא ואין בא. אסור לשלוח מכתבים, מחשש שהם יהפכו למפיצי מחלה. בשל עומס בשיחות הטלפון, הותרו שיחות רק במקרים דחופים, כמו לידה, מוות או

נישואים. התושבים מרגישים תחושת גלות. הם מנותקים מעולם הטבע ומאנשים קרובים ואהובים.

הסגר משבש את חיי העיר: המגיפה ממיתה את חיי המסחר, חנויות פאר נסגרות ובאחרות אזל המלאי, ותורים של קונים ממתניים בפתחן. עסקי האלכוהול פורחים בשל המחשבה שהוא מגן מפני מחלות מדבקות. בעיר שמנתה 200 אלף תושבים, מתים בכל שבוע מאות אנשים. כמה מבני העיר מנסים לפרוץ את ההסגר ולברוח מהעיר. עם תחילת השרב וימי החום, עולה מספר החולים בעיר לכ-700 קורבנות בשבוע. ההתמרמרות בעיר גדולה, והשוטרים נאלצים לירות באלו המנסים לברוח.

ד"ר רייה מנסה להדביר את המגיפה, לעזור לחולים ולמנוע הידבקות. הוא נלחם מול הכאב והסבל שגורמת המגיפה. הוא מנהל 3 בתי חולים מאולתרים. בשעות הבוקר הוא מקבל חולים ומזריק להם נוגדנים. לאחר מכן הוא בוחן נתונים סטטיסטיים, וחוזר לבדוק את החולים אחר הצהריים. בערב הוא עורך את ביקורי הבית שלו ושב לביתו מאוחר בלילה. כשהוא מותש, רייה מתנחם באהבת אמו, המחכה לשובו הביתה, ובאהבת אשתו, הנמצאת בעירית נופש, ושולחת מברקים מרגיעים.

רייה וידידיו, אנשי יחידות התברואה, ממשיכים במאמצייהם למגר את המגיפה, עד שהם מצליחים להדבירה. בראשון בפברואר נפתחים שערי העיר, לאחר שנוצחו את חיידקי הדבר. "הדבר" הוא רומן אלגורי. ברובד הגלוי מדבר הרומן על מגפת הדבר, וברובד הגלוי על האבסורד הקיומי, שהוא מושג שנוסח בפילוסופיה האקזיסטנציאליסטית. הרומן מנסח אמירה לפיה יש למרוד באבסורד הקיומי, שמומחש על ידי מגפת הדבר. המרד באבסורד הקיומי הוא מתוך מודעות והפגנת סולידריות ואחוה אנושית.

פרק שלישי – דרמה

נבחן שבחר בפרק זה, נדרש לענות על אחת מהשאלות 10-15

אנטיגונה

שאלה מספר 10

מאבקי כוח בין דמויות בטרגדיה "אנטיגונה" באים לידי ביטוי בעימותים ובהתנגשויות המניעים את העלילה עד לקטסטרופה. המאבקים הכוחניים שאינם מגיעים לפשרה, בונים את הסיטואציה הטרגית.

בטרגדיה "אנטיגונה" יש עימות בין אנטיגונה ובין איסמנה על חובת המשפחה לקבור את המת. איסמנה חוששת להמרות את פי המלך והמאבק מסתיים בכעס ובנתק. אנטיגונה מחליטה לקבור את המת בעצמה.

בין קריאון, המייצג את חוק המלך, ובין אנטיגונה, המייצגת את חוק האלים, מתנהל מאבק כוח רווי יצרים. קריאון אוסר לקבור את פולינקס, שבגד בעירו. אנטיגונה, אחותו של פולינקס, מחליטה לקבורו, בניגוד לצו המלך, בשל מחויבותה לחוק האלים ובשם נאמנותה למשפחתה. מאבק כוח בדמות פינג פונג מילולי מסתיים בניצחון קריאון, כשאנטיגונה הגאה מושלכת למאסר במרתף הארמון.

במערכה השלישית מתנהל מאבק בן קריאון, המלך והיימון, בנו. השיחה בין השניים מתדרדרת לויכוח אלים, שבסופו השניים מחליפים גידופים ואיומים. הם נפרדים זה מזה בכעס גדול. היימון מבקש מאביו למתן את עמדותיו ולשקול מחדש הוראותיו, בדבר אסור קבורת המת. קריאון רואה בעצות היימון חוצפה ועזות רוח והשניים נפרדים בכעס. בסיום הקרב המילולי בין השניים גוזר המלך על אנטיגונה גזר דין חמור: היא תיאסר בנזיק צורים ותמות לאט לאט מרעב ומקור.

במערכה הרביעית יש מאבק פנימי בנפשה של אנטיגונה. היא מובלת אל מותה, כשהיא מקוננת על נעוריה, אך לא חוזרת בה ולא מתחרטת על מעשיה. במערכה החמישית מתנהל מאבק כוח בין טרסיאס הנביא לבין המלך. הנביא, שמעמדו ההירארכי גבוה יותר, מצווה על המלך לקבור את המת. קריאון אינו יכול לוותר על כבודו ולחזור בו. הוא תוקף את הנביא ומאשים אותו בתאוות בצע. הנביא מכניע את המלך, כשהוא מאיים עליו ומנבא על מוות עתידי לבן המלך. המלך משתכנע ונאות לקבור את המת ולשחרר את אנטיגונה. הוא מתמהמה, עושה את ההוראות בסדר הפוך ומאחר. אף לא אחד מהעיוותים מסתיים בפשרה מה שמדרדר את האירועים לקטסטרופה-לסיטואציה הטרגית. נוכח הקטסטרופה מתנסח המסר: חוק האלים מחייב והגאווה מביאה לאסון.

אנטיגונה

שאלה מספר 11

סעיף א

הדיאלוג בין קריאון להיימון והדיאלוג בין קריאון וטרסיאס בטרגדיה "אנטיגונה" עוסקים בשאלה מה מחייב: חוק האלים או חוק המלך. בדיאלוג בין קריאון והיימון במערכה השלישית מביא היימון את דעת הקהל, המצדדת באנטיגונה שקברה את אחיה, תוך שהיא מצייתת לחוק האלים ומתכחשת לחוק המלך, האוסר לקבור את המת. היימון מבקש מאביו לשקול שוב את עמדתו ומספר לו את משל האילן ומשל הספן, המדברים בשבח המתיונות והגמישות. הדיאלוג מסתיים בהחלפת גידופים, בכעס וברוגז רב. בסיומו, מחליט המלך לשלוח את אנטיגונה למות ברעב ובקור בנזיק צורים. הדיאלוג השני בין טרסיאס וקריאון עוסק בהכרעת הקונפליקט. טרסיאס מחייב את קריאון לקבור את המת ולשחרר את אנטיגונה. גם דיאלוג זה מסתיים בפרידה כועסת ובחוסר הסכמה. בסיום הדיאלוג מתעשת קריאון ובעידוד המקהלה הוא הולך לקבור את המת ולשחרר את אנטיגונה. הוא יודע שחוק האלים מחייב ויודע שגאוותו עכבה אותו מלציית לדברי טרסיאס.

סעיף ב

הדיאלוגים מאפיינים את עיקשותו ואת גאוותו של קריאון. הדיאלוגים שופכים אור על הגאווה והעיקשות כגורמים המניעים את האירועים עד הקטסטרופה. נוכח הסיום הטרגי והסבל של קריאון, מתנסחת הידיעה שחוק האלים מחייב והגאווה מביאה לאסון. על פי דורותיאה קרוק, הסבל של קריאון הוא תולדה של המעשה המביש. הסבל מביא לידיעה – והידיעה לאישור מחדש, המלווה בקתרזיס.

פרק רביעי – שירה (שירת ביאליק, שירת ימי הביניים, שירת טשרניחובסקי)

נבחן שבחר בפרק זה נדרש לענות על שתיים מהשאלות 16-24:

שאלה אחת מהשאלות 16-17, ושאלה נוספת מהשאלות 18-24.

שירת ביאליק

לבדי

שאלה מספר 16

בשיר "לבדי" לביאליק מתפתחים ומתהפכים יחסי התלות בין המשורר לשכינה. השיר "לבדי" מתאר את התלבטותו של הדובר השירי, המושפע מרעיונותיה של תנועת ההשכלה ולכן רוצה לנטוש את עולם היהדות, אך אינו מסוגל לזנוח אותו. הקונפליקט הפנימי אינו מגיע להכרעה.

עולם היהדות מאופיין באופן מטונימי על ידי השכינה. מערכת היחסים המתפתחת והמתהפכת בין השכינה לבין המשורר היא השלכה של הקונפליקט הפנימי שלא הגיע להכרעה. בבית הראשון המשורר תלוי בשכינה: היא מגוננת עליו כמו ציפור על גוזל רך. מטפורת הציפור ממחישה את הקשר החם שחש הדובר השירי לעולם היהדות, למרות הרצון לנטוש ולהצטרף אל תנועת ההשכלה.

בבית שני יש קשר של תלות, המומחש על ידי מטפורת האם: השכינה היא אם מגוננת ואוהבת. עוצמתה של השכינה נחלשה כי כנף ימינה נשברה.

בבית השלישי מוצג קשר של שוויון: "עמה יחד בצרה".

בבית הרביעי משתנים יחסי הכוחות: המשורר מתחזק והשכינה מפתחת קשר של תלות בו. השכינה מתרפקת על כתף הדובר השירי.

בבית החמישי מתוארת התעצמות כוחו של המשורר. השכינה תלויה בו. היא מונעת בעדו לצאת ומקוננת שנשארה לבדה.

בבית השישי נראה שהמשורר עזב את השכינה. עזיבתו נרמזת על ידי הדמעה הרותחת, שמזילה השכינה. המשורר לא התרחק, כי הוא שומע את בכייה החרישי של השכינה. ההתלבטות לא הגיעה לכלל הכרעה, אך מערכת היחסים התחלפה משכינה חזקה למשורר חזק ונחוש.

על השחיטה

שאלה מספר 17

בשיר "על השחיטה" האל מצויר כנעדר – אין אליו נתיב. התליין מצויר כשליט הקוסמוס: "לך הזרוע עם הקרדום". השטן מצטייר כמוגבל ביכולתו – אפילו השטן לא ברא נקמה של ילד קטן. השיר "על השחיטה" נכתב בעקבות פרעות קישניב בשנת 1903. השיר הוא שיר זעקה, נגד העוול וחוסר הצדק השולט בעולם. השיר מבטא תחושות של חוסר אונים וזעם, כמו גם הרהורי כפירה. בבית הראשון- הדובר השירי פונה אל השמים בבקשה שיתפללו עליו. הדובר השירי לא הצליח למצוא דרך לאל, והוא תוהה בינו לבין עצמו האם האל בכלל קיים, או שאולי הכישלון בחיפוש אחריו הוא שלו בלבד.

בבית השני- הדובר השירי פונה בפנייה סרקסטית אל התליין: "התליין! הא צוואר-קום שחט!". התליין שולט במרחב הקיומי, והופך את מרחב המחייה לגרדום. מתוקף ההרמוז מתנסחת ביקורת כלפי האל, שוויתר על סמכותו ואפשר לתליין להשתלט על המרחב הקיומי. האל, לו "הזרוע עם הגבורה" (תהילים פ"ט, 14), הוחלף על ידי התליין שלו "זרוע עם קרדום".

בבית השלישי- הדובר השירי פונה בקריאה נואשת לצדק: "ואם יש צדק- יופע מיד". את הנרצחים אין להשיב, אך על הצדק להופיע מיד כדי לארגן מחדש, בסדר תקין ונכון, את העולם. יחד עם זאת, אם תהיה זאת הופעה מאוחרת, אחרי מות הדובר השירי, עדיף שיושמד הצדק לעולמים ועימו ירקבו השמים, כך שהרשעים ימשיכו בחיי רשע בעולם. החזרה על המילה "צדק" מדגישה את הצורך בהופעה מידית.

בבית הרביעי- הדובר השירי, המיואש משתיקת השמיים ומשלטון הרשע על פני האדמה, דורש נקמה: "וארור האומר נקום! נקמה כזאת, נקמת ילד קטן/ עוד לא ברא השטן". הנקמה היא נקמה שעדיין לא נבראה.

הנקמה תהיה קוסמית באמצעות דם הנרצחים. דמם יחלחל ויגיע לתהומות, שם הוא יחתור ויערער את יסודות הארץ הרקובים. ציור האל כנעדר, ציור השטן כמוגבל וציור התליין כשולט בעולם תורמים לבניית השיר כשיר זעקה נוכח פרעות קישניב.

שירת ימי הביניים

כתנות פסים

שאלה מספר 19

בשיר "כתנות פסים" למשה אבן עזרא ההתחדשות בטבע משולבת בשיר עם רעיון השחרור והיציאה מעבדות לחירות באמצעות השיבוצים.

"כתנות פסים" של משה אבן עזרא הוא שיר טבע המתאר פריחת גן עם בוא האביב.

בבית א' בדלת מתואר הגן כעוטה כתונת פסים, לבוש מהודר של נסיכים. בסוגר מתמקדת התמונה בדשא, העטור בפרחים שהנצו. הגן נדמה כמי שלבש בגדים מרוקמים. השיבוץ מפרשת יוסף ממחיש את היופי והפאר בגן. שיבוץ זה גם מתקשר לרעיון השחרור מהכלא, כי יוסף, כאמור, השתחרר מכלאו. המטאפורה מתחום הלבוש ממחישה את יופיו של הגן בכלל ושל הדשא בפרט. מטאפורת הלבוש מתרחבת לכל בתי השיר.

בית ב' מתמקד בעצים: "מעיל תשבץ עטה כול עץ". העצים מצוירים כאנשים מכובדים, ככהן הגדול הלוש מעיל תשבץ. הם מצוירים כמתהדרים בגלימה מפוארת, הארוגה באריגה מיוחדת בצורת משבצות.

בית ג' מתאר את הניצנים שהנצו מחדש לקראת האביב המתחדש. הם מואנשים ומתוארים כמי שמקבלים את האביב בשמחה ובצחוק: "כל ציץ חדש לזמן חודש/יצא שוחק לקראת בואו". במרכזו של בית ד' תיאור השושן, היפה מכל פרחי הגן והמצויר כמלך: "מלך כי על הורם כסאו". מטאפורה זו מעצימה את מעמדו את השושן, וממחישה את עליונותו.

בית ה' מתמקד בתיאור פריחת השושן. הניצן הפורח מתואר כמי שהשתחרר מבית כלא (העלים הירוקים שעוטפים את הפרח). השחרור בא לידי ביטוי בהחלפת הבגדים. בבית זה השיבוץ המרכזי בשיר, המתייחס לפרשת שחרור יהויכין בירמיהו נ"ב. אזכור הפרשה הפוליטית גורר לשיר את אווירת השמחה ששלטה עם שחרורו של יהויכין, ובנוסף, מבסס שיבוץ זה את אפיונו של השושן כמלך נעלה.

בבית ו'- כל המראות המתוארים, המתלכדים לתיאור פריחת גן מפוארת ומרהיבה, מחייבים עריכת משתה יין. השיר מסתיים באזהרה אירונית. מי שלא ישתה יין לכבוד יופיו של הגן יקבל את עונשו: "מי לא ישתה יינו עליו/ האיש ההוא ישא חטאו". בבית זה מופיע שיבוץ מחוקת הפסח, המחזיר לשיר חוצפה ותעוזה וממחיש את חשיבות המשתה. חטאו של מי שמתעלם מיופי הפריחה חמור כמו חטאו של האוכל חמץ בפסח.

שיבוץ זה מאפשר להבין את השיר לא רק כשיר יין וטבע, אלא כשיר גאולה, המבטא שמחה על גאולת העם העתידה.

זהו שיר טבע המציית למוסכמות נושאות ומתאר טבע מואנש ויפה, המשמש מקום מקלט לאדם, יופיו משמש עילה לעריכת משתה יין.

לא רגעי שנת, טבע

שאלה מספר 22

לדעתי, בסוגר "לא רגעי שנת" יש בשיר ביטוי לקרבה של האדם מהטבע, וריחוק שלו ממנו גם יחד. על פניו נראה שהאדם זמני וחלש אל מול הטבע, אבל הוא יותר קרוב לטבע ממה שחושבים, כי מן הטבע הוא שואב עידוד, ולומד על חשיבות המאבק.

הסונט "לא רגעי שנת" של טשרניחובסקי, מתאר טבע עוצמתי, טבע דרמטי. נוכח איתני הטבע עומד הדובר השירי נפעם ונרעש. מהם הוא שואב עידוד בעת צרה, מהם הוא למד על חשיבות המאבק.

הסונט נפתח בפנייה ישירה אל הטבע, ומתברר כי הדובר השירי – האדם, מעדיף טבע סוער ופראי, במקום טבע שלו ומתוק. הנופים בהם הוא בוחר להתבונן מציגים קטבים קיצוניים: שיאי ההרים ומעמקי התהומות, מדבריות יבשים, בניגוד לאתרים הנמצאים בצל ענני גשם. הניגודים מדגישים את שלל האפשרויות והמגוון המצוי בטבע.

בבית ב' שואב הדובר השירי עידוד מגלי הים וצוקי הסלעים הגבוהים. בשעה שהוא חש עצוב, מיואש ופגיע, הוא מתבונן בגלי הים, המכים בסלעים. המראה מגלם את כוחם, עוצמתם ונצחיותם של איתני הטבע. זמניותו ושבריריותו של האדם מומחשות באמצעות הדימוי והמטפורה: "תקוותי נבלו כשושן בסתיו" ובניגוד לו עומדים איתני הטבע הנצחיים: "צור אדיר ושב".

בבית ג' מגיע הדובר השירי למקום בו מכים הגלים בסלעים כדי לשאוב עידוד ולהתחזק נוכח עוצמת הטבע. נוכח הגלים התוקפים את הסלעים, עומד הדובר השירי נפעם ונרגש. הוא, המיואש, החלוש, חש בושה נוכח העיקשות, שמפגינים הגלים, הנאבקים בסלעים.

נוכח הסלעים המוכים על ידי הגלים הוא, המפוחד והמיוסר, חש תחושות של כלימה, ביזיון וחרפה.

בבית ד' הדובר השירי – האדם, רואה שהסלעים אינם נסוגים מול משברי הגלים, אלא זוקפים את ראשם בגאון ומחזיקים מעמד: "יסגירו את לבם, וראשיהם אל על". הגלים תוקפים בעיקשות, בהתמדה ובנחרצות, בעוד הסלעים עומדים מולם, מבלי להירתע. נוכח ההתנהלות האמיצה של הגלים והעמידה הנחרצת של הסלעים, הדובר השירי לומד לא להיכנע, ולראות במאבק דרך חיים, המטעינה כוח ומשמעות. החזרה על "בשתי" ו"נכלמתי" מדגישה את תחושת החרפה שמרגיש הדובר השירי נוכח חולשתו המשתקת.

הקרבה בין האדם לטבע באה לידי ביטוי מתוקף ההאנשה. האנשת הגלים וציוורם כרבים עם הסלעים, האנשת הסלעים וציוורם כישות אנושית, שאינה מסגירה את חולשתה, יוצרת הרמוניה בין האדם והטבע ומסבירה את ההעצמה שחוה האדם בעומדו מול הטבע הדרמטי. הפנייה הישירה יוצרת קשר אינטימי ומחזקת את ההרמוניה בין האדם והטבע.

השיר "לא רגעי שנת, טבע" בנוי במבנה הסונט, כשהשורה האחרונה מתפקדת כישוב ניגודים. הסלעים מאונשים, מה שיוצר איחוד בין אדם וטבע.